

Willibrord: wegbereider voor oecumene

door Dr. Hanneke Arts-Honselaar

Op 4 november is het Willibrordzondag, de zondag die bij uitstek aandacht vraagt voor de oecumene. Gerke Gerkema, jarenlang predikant in Zeeland en Friesland en visserijpredikant op de Noord- en de Ierse Zee, maakte in Brabant als gastpredikant op Willibrordzondagen opnieuw kennis met Willibrord. Die kennismaking zou zijn leven veranderen. In een interview vertelt hij hoe Willibrord een 'breekijzer' kan zijn voor vastgelopen oecumene.

Kunt u uitleggen waardoor u bent geraakt en wat het is dat u trekt in Willibrord?

Toen ik eens op Walcheren in West-Kappelle was, in het dijkmuseum dat ook aandacht aan Willibrord besteedt, voelde ik mij intens dankbaar dat Willibrord ons het Evangelie heeft gebracht. Ik raakte toen erg geboeid door die mens en ben over hem gaan lezen. Gaandeweg ontdekte ik dat mijn leven spoort met het zijne. Ik ben geboren in 1939, 1200 jaar na het sterfjaar van Willibrord, afkomstig uit Friesland. Willibrord is mijn bisschop. Hij voer de Noordzee over vanuit Ierland, ook ik heb veel tijd op zee doorgebracht. Verder was Willibrord een bijbelkenner en ook ik houd me natuurlijk intensief met de Schrift bezig.

Waarom is Willibrord van belang voor het zoeken naar eenheid van de oecumenische beweging?

Ik zie Willibrord als een soort breekijzer die de vastgelopen oecumene kan loswrikken. Eigenlijk spelen er nu dezelfde soort problemen als in de tijd van Willibrord. Spanningen en verdeelheid waren er toen ook al, ook op religieus vlak. Willibrord dacht echter inclusief. Zonder zijn eigen Iers-Schotse (Kelti-

sche) geloofstraditie op te geven had hij toch waardering voor andere tradities, zoals de Romeinse (Italiaanse) en de Frankische stroming. Verder was Willibrord werkzaam vóór de scheiding tussen Oosterse en Westerse kerken, en voordat de reformatie en de contrareformatie plaatsvonden. Dat herinnert ons er nu aan dat er maar één Heer is, één geloof, één doop en dus maar één kerk. Die éne kerk leeft zowel in een zichtbaar gedeelte en in een onzichtbaar gedeelte. Het zichtbare gedeelte noemt zichzelf graag bij eigen namen, op het onzichtbare deel zullen we echter ook gericht mogen zijn. Dat onzichtbare deel bevindt zich in de hemelse heerlijkheid en is onverdeeld.

Denkt u dat de oecumene toekomst heeft?

Het is waar je naar wilt kijken. Sommigen zullen zeggen van niet. Ik zou zeggen, er is een vernieuwing bezig. Zoals de druivenstruik moet ook de struik van de oecumene regelmatig gesnoeid worden, wat over blijft is alles wat op Christus geënt is. Naar mijn idee zal de oecumene toekomst hebben voor zover we elkaar in het proces door de dood heen tot zegen en tot bevrijding kunnen zijn. Ik hoop dat we gezond met de ons gegeven pluriformiteit kunnen omgaan. ○

Inhoudsopgave

■ **Pag. 1**
Willibrord: wegbereider voor oecumene

Op 4 november is het Willibrordzondag, de zondag die bij uitstek aandacht vraagt voor de oecumene. Gerke Gerkema vertelt wie Willibrord voor hem is.

■ **Pag. 2**
Kardinaal Kasper hoopt op nieuw elan in de oecumene vanuit de spirituele kern

Onlangs kwam het *Handboek voor spirituele oecumene* van Kardinaal Kasper in het Nederlands uit. Ward Kint licht het boek toe.

■ **Pag. 3**
25 jaar Lima-rapporten

Dick Ackerboom blikt terug op de totstandkoming van de Lima-rapporten, de receptie en de opdracht voor de toekomst.

■ **Pag. 4-6**
Oecumenische assemblees: Bazel (1989), Graz (1997) en Sibiu (2007)

Begin september vond de Derde Europese Oecumenische Assemblee te Sibiu (Roemenië) plaats. Geert van Dartel kijkt terug op de voorgaande Assemblees en doet verslag van zijn bezoek aan Sibiu.

■ **Pag. 7**
Kinderen geven kleur aan geloven

In het najaar van 2007 vindt de iconententoonstelling "Kinderen geven kleur aan geloven" plaats. De tentoonstelling wordt vooraf gegaan door het symposium "Creatieve catechese. Kind en Geloof".

■ **Pag. 8**
Column en Agenda

Kardinaal Kasper: voor een oecumene vanuit de spirituele kern

door Drs. Ward Kint

Het Handboek voor spirituele oecumene biedt suggesties om spirituele oecumene vorm te geven. Het is geworteld in de documenten van de katholieke kerk over eenheid. Het is geschreven voor iedereen die waarde hecht aan het herstel van de christelijke eenheid, vooral voor degenen die verantwoordelijkheid dragen op verschillende niveaus van het kerkelijke leven.

In een vorig boek maakte kardinaal Kasper, voorzitter van de Pauselijke Raad voor de Eenheid, duidelijk dat de oecumene in een nieuwe fase is beland. Kasper meent dat de oecumene is gestuit op de werkelijke kern, de verschillende visies op 'kerk-zijn'. Om weer beweging te krijgen in oecumene, is het zaak onze modellen van eenheid terzijde te schuiven en ons innerlijk te openen voor en te laten bewegen door de Geest. Vanuit spirituele oecumene, zo gelooft Kasper, zal er weer beweging komen richting de eenheid.

Spirituele oecumene betekent zich aansluiten bij Jezus' gebed om eenheid (Joh. 17,21). Dat drukt uit dat eenheid een geschenk is van boven, vanuit de gemeenschap met God. Zo leren christenen met nieuwe ogen naar het rijk van God en de eenheid van de Kerk te kijken, en hun banden van gemeenschap te verdiepen. Spirituele oecumene vraagt om verandering van hart en vernieuwing van geest. Dit vraagt dus om "meer dan kerkelijke diplomatie, academische dialoog, sociale betrokkenheid en pastorale samenwerking. Het vraagt om werkelijke waardering van de vele elementen van heiliging en waarheid die door de Geest binnen en buiten de zichtbare grenzen van de katholieke kerk worden bewerkt." Spirituele oecumene is het hart van het werk aan de christelijke eenheid: "Als de HEER het huis niet bouwt, vergeefs zwoegen de bouwers (Ps. 127,1)."

Toeleven naar volledige gemeenschap

Heel het handboek is een poging om christelijke inspiraties te verbinden met concrete praktijken. Hiervoor is

het besef belangrijk dat de gemeenschap tussen de kerken groeit. Het gaat niet om een wel(les) of niet(es) situatie, maar om een gezamenlijk vertrekken vanuit de gedeeltelijke gemeenschap die al bestaat, en een gemeenschappelijk verlangen en toeleven naar de komende volledige gemeenschap. Kasper meent dat de katholieke kerk niet helemaal echt 'katholiek' is, als ze niet deelt in wat de Geest bewerkt heeft in andere tradities. Door "uitwisseling van gaven" kan de Geest de Kerk in de volle waarheid leiden.

Handboek als inspiratiebron

In het eerste deeltje van het handboek geeft Kasper praktische suggesties over hoe christenen samen hun gemeenschappelijke geloof in het Woord van God kunnen verdiepen. Hij moedigt aan om deel te nemen aan inspirerende initiatieven rond de bijbel. Kasper legt uit hoe Christus zelf geleefd heeft en gestorven is voor de eenheid. Ook geeft hij suggesties hoe christenen gemeenschappelijk inspiraties kunnen opdoen uit de manier waarop heiligen Christus hebben nagevolgd en hebben getuigd van de werking van het Woord van God in hun leven.

In deel 2 geeft Kasper een centrale plek aan het gebed en de godsdienst. Mooi is zijn uitleg over het Onze Vader: "De scheiding onder de christenen heiligt *niet* de Naam van God, *noch* verhaast het de komst van Gods Koninkrijk, *noch* vervult het zijn wil." Kasper wijst op de gelegenheden die christenen hebben om persoonlijk en gezamenlijk voor de eenheid te bidden, evenals op mogelijkheden rond vieringen om te getui-

gen van de eenheid. Zo noemt hij de eucharistie de bevoorrechte plek om te bidden voor de eenheid. Kasper geeft suggesties hoe we in sacramentele vieringen en tijdens het hele liturgische jaar geestelijk gericht kunnen blijven op de eenheid.

Het laatste deel van het boekje verbindt tenslotte spirituele oecumene met diakonie en getuigenis, in parochies en plaatselijke gemeenschappen, religieuze gemeenschappen, bewegingen, door jongeren en geestelijke bedienaars. Christelijke gemeenschappen kunnen gezamenlijke initiatieven ontwikkelen van catechese en verdere vorming. Voor jongeren is het belangrijk dat ze de authentieke christelijke gemeenschap en het rijke erfgoed van het christelijke geloof herontdekken. En dat hun bescheiden oecumenische ervaringen worden gezien als authentieke stappen naar grotere eenheid onder christenen. Van geestelijke bedienaars in de katholieke kerk verwacht Kasper het goede voorbeeld. Vriendschappelijke relaties tussen geestelijke bedienaars van verschillende tradities zijn het belangrijkste middel om spiritualiteit van gemeenschap te bevorderen.

Dit boekje hoort dan ook in de eerste plaats thuis in de parochie, als belangrijke bron voor de vormgeving aan de oecumene. Misschien slaagt het erin een wijder publiek te bereiken, dat geïnteresseerd is in katholieke inspiratiebronnen voor de oecumene. Het sterke van dit boekje is de hoeveelheid aan mogelijkheden om daadwerkelijk met oecumene aan de slag te gaan, vanuit het verlangen naar eenheid. Met de kardinaal hopen wij dat dit boekje inderdaad bijdraagt tot nieuw elan in de oecumene. ◉

■ Dit handboek is voor ? 7,50 (excl. portokosten) te bestellen bij het Secretariaat RKK, tel.: 030-2326909, e-mail: bestel@rkk.nl. Bij afname vanaf 10 exemplaren: ? 6,- per stuk.

25 jaar Lima-rapporten

door Dr. Dick Ackerboom

Op 12 januari 2007 was het precies 25 jaar geleden dat tijdens een conferentie van de Commissie voor Geloof en Kerkorde (Faith and Order) van de Wereldraad van Kerken in Lima (1982) een drietal oecumenische verklaringen het licht zagen.

Deze zogenaamde *Lima-rapporten* of *BEM-rapporten* (naar de eerste letters van Baptism [Doopt], Eucharist [Eucharistie] en Ministry [Ambt]) zijn het resultaat van meer dan 50 jaar oecumenische samenwerking van de kerken, vanaf de eerste wereldconferentie van Geloof en Kerkorde in Lausanne in 1927 tot de vergadering in Lima in 1982, waar ze in hun uiteindelijke vorm werden aanvaard. De rapporten werden enthousiast ontvangen en breed in de kerken (ook in Nederland) besproken. De resultaten van die raadpleging van de kerken werden gebundeld in zes bundels, waarin 186 officiële antwoorden zijn opgenomen. De Commissie publiceerde een samenvatting van de resultaten, maar in de jaren daarna viel het gesprek groten-deels stil.

Gemeenschappelijk geloof

Ook al vermeldt de inleiding op de rapporten dat de eerste aanzet daartoe al gedaan werd tijdens de Conferentie van Lausanne, de stoot tot werk aan de BEM-rapporten werd gegeven tijdens de vierde wereldconferentie in Montreal in 1963 en de daarop volgende bijeenkomsten van de Commissie. De conferentie vond plaats tussen de eerste en de tweede sessie van het Tweede Vaticaans Concilie, dat een actieve deelname van de Rooms-Katholieke Kerk aan de oecumenische beweging bepleitte. Vanaf dat moment nemen rooms-katholieke theologen deel aan de bijeenkomsten van de Commissie Geloof en Kerkorde. Al snel werd duidelijk dat alle inzichten die tot dan toe verkregen waren vroeger of later opnieuw nauwkeurig zouden moeten

worden bekeken met het oog op de rooms-katholieke inbreng en het uitgangspunt dat in Montreal was geformuleerd om de verdeeldheid tussen de kerken te overbruggen, namelijk Schrift en Traditie. Want toen de kerken eenmaal in de traditie van het bijbels getuigenis, zoals die werd doorgegeven in en door de kerken, op zoek gingen naar eenheid vonden zij elkaar in toenemende mate in het verwoorden van hun gemeenschappelijk geloof. Het zoeken van de Faith and Order naar convergenties op het gebied van doop, eucharistie en ambt is een mijlpaal op de weg naar herstel van de eenheid van de kerken.

Convergentieteksten

De Lima-rapporten zijn convergentieteksten. De Lima-rapporten zijn geen consensusstuk, waarbij geconstateerd wordt dat niets de volledige eenheid tussen de kerken op bepaalde punten meer in de weg staat, maar een oproep aan de kerken te onderzoeken of zij zich kunnen vinden in de beschrijvingen die in de Lima-rapporten worden gegeven.

Het is echter de vraag of de receptie van de *Lima-rapporten* geslaagd is. Opvallend is dat veel kerken de *Lima-rapporten* toch hebben gelegd langs de meetlat van de eigen belijdenisgeschriften. Er wordt weliswaar geconstateerd dat de kerken erkennen dat er een zekere mate van 'communio' bestaat onder elkaar, maar tegelijk ook dat zij er niet in zijn geslaagd consequenties voor een gemeenschappelijk kerkelijk leven te verbinden aan die erkenning. Zij blijven naast elkaar in verdeeldheid bestaan. In zijn oecumenisch testament *Ut unum sint* lijkt paus Johannes Paulus II daarop te doelen wanneer hij schrijft: "een nieuwe taak ligt voor ons: die van het opnemen van de resultaten die al zijn bereikt. Deze kunnen niet de verklaringen van bilaterale commissies blijven, maar moeten gemeenschappelijk erfgoed worden."

De commissie voor Geloof en Kerkorde is zich bewust van het feit dat de receptie van de *Lima-rapporten* nog lang niet is bereikt. Zij wijst een aantal punten aan die verheldering behoeven. Met name worden genoemd 'de verhouding tussen Woord en sacrament,

◆ Dr. Dick Ackerboom

het drievoudig ambt, de successie in het ambt, de toelating van vrouwen tot het ambt, de verhouding tussen Schrift en Traditie en de leer over de kerk. Er is dus nog veel werk te verzetten, eer er sprake zal zijn van een volledige 'communio'.

'koinonia'

Ondanks de grote vooruitgang in het interconfessionele gesprek over de betekenis van de Eucharistie in de *Lima-rapporten* en recenter bij het bepalen van 'koinonia' (communio) als doel van de oecumenische beweging, moet geconstateerd worden dat deze 'koinonia' in feite wordt tegengesproken door het feit dat veel kerken niet samen aan de tafel van de Heer kunnen gaan (ja zelfs dat men in één en dezelfde kerk soms niet samen aan de tafel van de Heer kan aanzitten). Het is jammer dat voor sommige kerken een verregaande overeenstemming over de Eucharistie niet voldoende is om de andere kerken te laten deelnemen aan de viering van de tafel van de Heer, maar die afhankelijk maken van vergaande overeenkomsten over andere aspecten van het geloof. Het sacrament van de Eucharistie is niet alleen een teken dat volledige 'communio' gegeven is, maar ook een aanduiding van die volledige 'communio'. En ook dat laatste mogen de kerken elkaar mijns inziens niet onthouden. ●

Oecumene in Europa

De weg van Bazel ('89) via Graz ('97) naar Sibiu ('07)

door Geert van Dartel

Sinds de jaren van het conciliaire proces voor vrede, gerechtigheid en heelheid van de schepping zijn er bijna twintig jaar verstreken. Op de oecumenische assemblees van Bazel (1989) en Graz (1997) hebben de kerken in Europa hun verantwoordelijkheid en inzet voor de oecumenische samenwerking duidelijk gestalte gegeven.

Bazel 1989

De eerste oecumenische assemblee (EEA1) van de kerken in Europa is voortgekomen uit een aanbeveling van de Algemene Vergadering van de Wereldraad van Kerken in Vancouver (1983) zich sterk te maken voor gerechtigheid, vrede en de heelheid van de schepping. De Conferentie van Europese Kerken (KEK) nam daarop het initiatief voor een Europese vredesconferentie en nodigde de Raad van Europese Bisschoppenconferenties (CCEE) uit deze gezamenlijk te organiseren. De uitnodiging werd na zorgvuldige afweging door de CCEE aanvaard. De assemblee in Bazel die in mei 1989 plaatsvond onder het motto 'Vrede en Gerechtigheid' had tot doel de inzet van Europese christenen voor gerechtigheid, vrede en heelheid van de schepping tot uitdrukking te brengen. In Europa waren de jaren tachtig baanbrekende jaren. De verhoudingen in Europa werden gedomineerd door de Oost-West tegenstelling. Vanaf 1985 zette de Sovjet-Unie onder leiding van partijleider Gorbatsjov een nieuwe koers in van glasnost en perestrojka. Maar niemand kon toen bevroeden hoe snel en plotseling de veranderingen zich zouden voltrekken. Ook de christenen niet die van 15 tot 21 mei 1989 bijeenkwamen voor de eerste Europese oecumenische assemblee in Bazel.

Bazel stond in het teken van de ontmoeting en de dialoog tussen christenen uit Oost en West én tussen de ker-

◆ *Opgaande zon in Sibiu Foto: Geert van Dartel*

ken en de bewegingen. Het was een indringende manifestatie. Nooit eerder was er een uitwisseling van christenen in Europa op deze schaal geweest. Als zodanig was de assemblee – zij het impliciet – een voorbode van de ophanden zijnde veranderingen in Europa.

Graz 1997

In 1995 startten KEK en CCEE met de voorbereiding van de tweede oecumenische assemblee (EEA2) die van 23-29 juni in het Oostenrijkse Graz plaatsvond. Het thema 'Verzoening, gave van God en bron van nieuw leven' werd aanvankelijk in ons land met enige scepsis ontvangen. Verzoening, zo werd wel eens gezegd, is misschien een thema voor de kerken en volkeren op de Balkan en in Oost-Europa, maar voor de kerken in het Westen niet zo relevant. De theologische term 'verzoening' had bovendien sinds het werk van de gereformeerde theoloog Herman Wiersinga met name binnen gereformeerde kerken tot veel beroering geleid. Dat neemt niet weg dat de voorbereiding van de EEA2 door de kerken in ons land voortvarend ter hand werd genomen.

De EEA2 in Graz werd evenals in Bazel opgezet als een brede oecumenische happening voor kerkelijk gedelegeerden en christenen van organisaties en bewegingen. Meer dan 10.000 christenen uit heel Europa maakten de assemblee geheel of gedeeltelijk mee.

De assemblee stelde drie documenten vast: een slotboodschap, een basistekst met sleutelteksten over het thema Verzoening en ethische principes voor verdere reflectie én aanbevelingen voor actie.* In de tweede aanbeveling worden de kerken in Europa opgeroepen om een gezamenlijk studiedocument over oecumenische samenwerking te ontwikkelen waaruit richtlijnen en criteria kunnen worden ontwikkeld om onderscheid te kunnen maken tussen proselitisme en getuigenis en dat kan helpen samenwerking tot stand te brengen tussen meerderheids- en minderheidskerken.

Deze aanbeveling was het startpunt voor de ontwikkeling van de Charta oecumenica, die beschouwd kan worden als de belangrijkste vrucht van de EEA2. Na een lang proces van studie en discussie werd de Charta oecumenica door de voorzitters van KEK en CCEE

op 22 april 2001 in Straatsburg onder- tekend. Sindsdien is de Charta oecumenica in Europa het meest verspreide en bediscussieerde oecumenische document. In ons land werd de Charta oecumenica op 18 januari 2002 onderte-

kend door vertegenwoordigers van de lidkerken van de Raad van Kerken. Desondanks is de doorwerking van de charta in ons land bescheiden geweest. De charta is in de voorbereiding op Sibiu gebruikt als kader en zal tij-

dens de EEA3 grondig worden geëvalu- eerd. ●

* De documenten van Graz zijn te vinden op <http://www.eea3.org/>

Sibiu: Dagboekantekeningen

door Geert van Dartel

Voor meer achtergrondinformatie en de volledige versie van de dagboekantekeningen, zie www.oecumene.nl

Van 4-9 september vond in Sibiu te Roemenië de Derde Europese Oecumenische Assemblee plaats. Geert van Dartel hield voor Overeen een dagboek bij van zijn indrukken.

4 september 2007 – Warmlopen

Op de avond van 4 september vindt op het grote plein voor de katholieke kerk de openingsbijeenkomst plaats. Er worden woorden van welkom gesproken door de vertegenwoordigers van KEK en CCEE en van de lokale kerkelijke leiders. De orthodoxe metropoliet van Transylvanië, Laurentiu Streza en de rooms-katholieke aartsbisschop van Alba Julia György Jakubinyi staan gebroederlijk naast elkaar.

5 september 2007 – Samen op weg blijven

In de veelheid van toespraken hoor ik vandaag vooral de eensgezinde oproep vanuit alle tradities om voort te gaan op de weg van de oecumenische dialoog en samenwerking. Kardinaal Walter Kasper houdt een indrukwekkende toespraak waarin hij pleit voor een oecumene 'in Wahrheit und Klarheit'. Ongemakkelijke onderwerpen en zaken waarover de kerken het niet met elkaar eens zijn dienen in een broederlijke en zusterlijke atmosfeer aan de orde te komen. Want oecumene gaat om veel meer dan aardig zijn voor elkaar en iets samen doen. De kardinaal voegt de daad bij het woord en gaat uitvoerig in op de betekenis en reikwijdte van de recente verklaring van de Congregatie voor de Geloofsleer over de Kerk. Persoonlijk vindt hij de term 'kerk in eigenlijke zin' niet zo gelukkig. Inhoudelijk gaat het om essentiële za-

ken die de heilsbemiddelende betekenis van de kerk en de zichtbare gestalte van de kerk betreffen.

Na Kardinaal Kasper spreekt bisschop Wolfgang Huber van de Evangelische Kirche Deutschland. Ook hij neemt het uitdrukkelijk op voor toekomst van de oecumenische samenwerking en dialoog. Vanuit de reformatorische traditie en theologie argumenteert hij dat de reformatorische kerken 'kerk in eigenlijke zin' zijn.

Deze assemblee is natuurlijk niet de plaats om de inhoudelijke kwesties op te lossen. Maar het is winst dat hier de inhoudelijke gedachtewisseling werkelijk geschiedt. Dat geeft moed om verder te gaan op onze oecumenische weg.

6 september 2007 – Ontmoetingen

De assemblee is een enerverend gebeuren vol met leuke en soms onverwachte ontmoetingen. Een medewerkster van het Dr. Carl Wolff verpleeghuis, waar we zijn ondergebracht, vertelt dat de kranten heel positief berichten. 'Ze zouden ook niet anders kunnen', zegt ze. 'Als het over de kerk gaat, verstomt iedere kritiek.' Ik leg uit hoe het bij ons in elkaar zit. Wij zijn in onze benadering – de kerk niet uitgezonderd – vaak hyperkritisch.

◆ Foto: Ronald Bolwijn

's Middags hebben we met de Nederlandse deelnemers een goede bijeenkomst waarop de eerste indrukken worden uitgewisseld. We zijn hier met ongeveer vijftig mensen. De sfeer is hartelijk en open en de eerste indrukken zijn zeer positief. Deze assemblee geeft weer moed tot oecumene. Op de trappen van de orthodoxe kathedraal wordt een foto van de hele groep gemaakt.

7 september 2007 – Jong en oud

Slotverklaringen zijn de bottleneck van conferenties. De stroom van woorden moet uiteindelijk gekanaliseerd worden in inspirerende conclusies en aanbevelingen. Maar dat is niet eenvoudig. Bazel en Graz werden afgesloten met omvangrijke documenten die met overweldigende meerderheid werden vastgesteld. Daarna is er – moet men toegeven – niet veel mee gedaan.

In Sibiu – zo werd al in een vroeg stadium besloten – zal alleen een korte slotboodschap van enkele pagina's worden vastgesteld. Daarnaast komt er een statement van jongeren dat al eind juli 2007 op een jongerenbijeenkomst in St. Maurice (Zwitserland) werd opgesteld.

Vandaag vond de presentatie van beide teksten plaats. De verklaring van de

jongeren bestaat uit negen aanbevelingen (1 pagina) aan de gedelegeerden met betrekking tot de thema's van Sibiu. Opmerkelijk is dat de tekst opent met de zinsnede dat 'de oecumene van de jongeren staat voor het doen herleven van het conciliair proces voor gerechtigheid, vrede en heelheid van de schepping.' In de slotpassage zeggen de jongeren dat de inzet voor deze aanbevelingen niet alleen van belang is voor de motivatie en oecumenische inzet van jongeren, maar ook de geloofwaardigheid van de oecumene bepaalt. De verklaring wordt in de plenaire vergadering puntsgewijs voorgelezen en met acclamatie begroet.

Daarna komt het eerste ontwerp van de slotverklaring van de assemblee aan bod. De tekst van twee en een halve pagina bestaat uit 16 punten. Het is een op het eerste gehoor rustig voortkabelende verklaring. Helemaal geen onzin. Integendeel, een redelijk uitgebalanceerde tekst, maar spannend noch wervend.

Het voorlezen van de verklaring brengt dynamiek in de vergadering. Bij de microfoon vormt zich onmiddellijk een lange rij. In een bestek van nog geen half uur worden misschien wel dertig wijzigingsvoorstellen ingediend. De sprekers hebben vooral moeite met het algemene karakter van de verklaring. Op wezenlijke punten blijft de verklaring achter bij eerder uitgegeven teksten. Er zit geen uitdaging in. Morgen zal in de middagsessie de tweede versie van de slotboodschap gepresenteerd worden. Het wordt spannend in Sibiu.

8 september – Verrassingen

In de katholieke en orthodoxe liturgische kalender is het vandaag het feest van Maria Geboorte. In de grote sporthal Transylvanië wordt door rooms-katholieken en grieks-katholieken de byzantijnse liturgie van Johannes Chrysostomos gevierd. Ik realiseer me hoe bijzonder deze liturgieviering is. De Rooms-Katholieke Kerk voegt zich hier in de liturgie van de Oosterse Kerk en steunt daarmee de Grieks-Katholieke Kerk die het in dit land en deze regio zo zwaar heeft gehad.

Vandaag werd de bijeenkomst afgesloten met een evaluatie van de fora over de thema's en de presentatie van de slotboodschap. De redactiecommissie

blijkt haar werk voortreffelijk gedaan te hebben. De tekst is geheel herschreven. De boodschap 'Het licht van Christus schijnt over allen' is vanuit het hart van christelijk geloof een krachtig woord dat Europa nodig heeft. Het is een goed teken dat het tweede ontwerp waarin de amendementen van gisteren zo goed mogelijk zijn geïntegreerd met applaus wordt ontvangen. Dat neemt niet weg dat velen zich bij de microfoon melden om nieuwe wijzigingsvoorstellen in te dienen.

◆ Foto: Hennie Burggraaff

Bij de presentatie van de slotboodschap blijkt opnieuw hoe consciëntieus de redactiecommissie geprobeerd heeft de amendementen te verwerken. De vergadering reageert met instemming. Op de daarop volgende persconferentie vertelt Gennadimos van Sassioma dat het vanaf morgen echt gaat beginnen als we weer naar huis keren om in onze eigen omgeving te werken aan eenheid, verzoening en gerechtigheid.

In veel opzichten daarom een verrassende en hoopgevende bijeenkomst.

Woensdag 12 september – Balans van een oecumenische pelgrimage

Vol indrukken zijn we op zondagavond 9 september weer op de trein van Sibiu richting Utrecht gestapt. Al pratend blijkt dat de bijeenkomst verschillend wordt beoordeeld.

In de negatief-kritische analyse wordt de assemblee beoordeeld als een gebeuren dat door de hiërarchie van de kerken scherp werd bewaakt. Het was te veel eenrichtingverkeer, de deelnemers werden overladen met speeches en er was geen mogelijkheid tot vrije uitwisseling. Anderzijds was in onderscheid met de eerdere assemblees in

Bazel en Graz in Sibiu geen scherpe tegenstelling zichtbaar tussen de top en de basis, tussen de kerk van boven en de kerk van onderen. Significant is dat zowel Kardinaal Walter Kasper van de Pauselijke Raad voor de Eenheid als bisschop Wolfgang Huber van de Evangelische Kirche Deutschland het spreken in termen van top vs basis gedecideerd van de hand wezen.

In Sibiu koos men ervoor om de kerken op het hoogst mogelijke niveau samen te brengen. En dat is goed gelukt. Eigenlijk ontbraken alleen de paus, de aartsbisschop van Canterbury en de patriarch van Moskou. Hun aanwezigheid zou de assemblee in Sibiu tot een historische bijeenkomst zonder weerga gemaakt hebben. Maar de toespraken en de preken (allemaal beschikbaar op het Internet en zeer aanbevolen) werden gegeven door de meest hoge vertegenwoordigers van de orthodoxe, katholieke, anglicaanse en reformatorische kerken. Het zijn interessante en waardevolle teksten die richtinggevend zijn voor de oecumene in Europa. Duidelijker konden de kerken hun verantwoordelijkheid voor Sibiu niet tot uitdrukking brengen.

Wat Sibiu voor de toekomst van de oecumene in Europa gaat betekenen, is op dit moment moeilijk te voorzeggen. Drie dingen lijken mij van belang:

Sibiu heeft zowel in de opzet van het programma als in de slotboodschap de betekenis van de twee eerste assemblees van Bazel en Graz bevestigd. Daarmee wordt de continuïteit gewaarborgd van het oecumenische proces dat in het begin van de jaren tachtig van de vorige eeuw op gang werd gebracht.

Sibiu benadrukt het belang van de bronnen van de spiritualiteit voor de vernieuwing van het christelijke geloof en getuigenis, de inzet voor Europa en de oecumene.

Sibiu heeft een belangrijke aanzet gegeven tot verjonging. De tijden veranderen en jonge schouders zijn meer dan welkom. En ze waren er in Sibiu bij. ●

Geert van Dartel

Op 9 november organiseren de Raad van Kerken en de Katholieke Vereniging voor Oecumene een openbare bijeenkomst over de assemblee in Sibiu. Zie pag. 8.

Kinderen geven kleur aan geloven

In het vorige nummer van *Overeen* schreven we over de iconschilderschool Svjatogorie van Rostislav Girvel in St.-Petersburg. Hier wordt het schilderen van iconen aan zeer jonge kinderen onderwezen. De Vereniging gaf in het voorjaar een set kaarten uit met iconen van

Russische heiligen en afbeeldingen van volkssprookjes, afkomstig van deze schildersschool. Dit najaar organiseert de Vereniging in samenwerking met de A.A. Brediusstichting en de St.-Adelbertabdij een aantal vervolgvacatures.

Tentoonstelling en symposium

Het voorstel om in het najaar van 2007 een tentoonstelling van door kinderen geschilderde iconen te houden, werd in St-Petersburg enthousiast ontvangen. Rostislav Girvel, de directeur van Svjatogorie, en Marina Vasina, directeur van het Onderzoeksinstituut voor Orthodoxe Iconologie, zegden direct hun medewerking toe. Vanaf 12 oktober zijn ze met enkele medewerkers bijna een maand in Nederland voor de tentoonstelling zowel in Kasteel Hernen als de Abdij van Egmond en voor oecumenische ontmoetingen. Op 13 oktober wordt de tentoonstelling van ca. 40 iconen geopend met een symposium 'Creatieve catechese. Kind en geloof' in Kasteel Hernen van de A.A. Brediusstichting. Onder het motto van de beroemde Russisch-orthodoxe theoloog Alexander Schmemman: 'Wees als kinderen wil zeggen: sta open voor de eeuwigheid' zullen de sprekers vanuit verschillende invalshoeken op het thema ingaan. We hopen dat het tot een open en creatieve uitwisseling van gedachten en ideeën komt over de religieuze ontwikkeling van kinderen.

Een van de doelstellingen van dit initiatief is om kinderen van basisscholen kennis te laten maken met de wereld van de iconen. Daartoe maakte Leo van Leijssen een zeer interessante lesbrieft voor leerlingen uit de hoogste klassen van de basisschool. In het verhaal over Alex en Misja worden de leerlingen meegenomen op een reis naar Sint-Petersburg waar ze kennis maken met de

Programma symposium Hernen:

Marina Vasina, De plaats van de icon in de Russisch-orthodoxe traditie en actualiteit.

Rostislav Girvel, Kind, godsdienst en creatieve catechese in Russisch perspectief.

Marjet de Jong, (KBS), Thuis op een speelse manier met geloven omgaan.

Jenny van der Baan, (kinderpsychologe), Creativiteit en expressie bij kinderen.

Piet van der Heide, (iconschilder), Nederlandse kinderen en iconen, enige ervaringen.

Aanvang: 13.30 uur
Deelnamekosten: ? 12,50

plaats van de icon in het dagelijks leven. In het verhaal wordt op een boeiende en leuke manier verteld hoe een icon gemaakt wordt en welke stappen er allemaal worden gezet voordat de icon gewijd wordt en gaat functioneren. De lesbrieft is gepubliceerd op de website van de vereniging (www.oecumene.nl) en is gratis beschikbaar. De parochies en de scholen in de regio's van Hernen en Egmond zijn door middel van een mailing op de hoogte gesteld van de tentoonstelling en de lesbrieft. We hopen dat veel basisscholen van het aanbod om de tentoonstelling te bezoeken gebruik zullen maken. Voor kinderen die dat willen bestaat bovendien de mogelijkheid om onder leiding van Rostislav Girvel en zijn medewerkers een workshop iconschilderen bij te wonen. ●

◆ Girvel, R.M., *De Transfiguratie op de berg Tabor*, 2007.

Tentoonstelling: Kinderen geven kleur aan geloven

Kasteel Hernen te Hernen (Gld)

13-21 oktober 2007
dagelijks 12.00 – 17.00 uur
20 oktober: **workshop iconschilderen**, opgave via: tel. 0487 - 531387 of brediusstichting@hetnet.nl

Abdijkaarsen-Abdij van Egmond

24 oktober – 10 november 2007
Dagelijks 10.30 -16.30 uur –
zondags gesloten
Vennewatersweg 27
1935 AR Egmond-Binnen
3 november: **workshop iconschilderen**

Aan het bezoeken van de tentoonstelling zijn geen kosten verbonden, een vrijwillige bijdrage is van harte welkom.

De iconententoonstelling in de Egmondse Abdij wordt op woensdagavond 19 uur officieel geopend.

We hopen een vertegenwoordiger vanuit de Russische Orthodoxe geloofsgemeenschap bereid te vinden deze opening te verrichten.

Leo van Leijssen zal een korte lezing houden over de betekenis van iconen voor hedendaagse christenen in het Westen.

Bezoek onze geheel vernieuwde website op: www.oecumene.nl

Colofon

Overeen is het communicatieblad van de Katholieke Vereniging voor Oecumene Athanasius en Willibrord. Leden ontvangen het blad twee keer per jaar. Word lid of doneur en ondersteun de actieve inzet voor oecumenische samenwerking! Een lidmaatschap kost € 15,- per jaar. De vereniging is voor haar bestaan afhankelijk van de bijdragen van leden en donaties.

Redactie: Geert van Dartel (hoofdredacteur), Hanneke Arts-Honselaar (redactiesecretaris), Ward Kint, Leo van Leijssen

Vormgeving: Van Dartel, Amsterdam **Drukwerk:** Van Stiphout, Helmond

Katholieke Vereniging voor Oecumene Athanasius en Willibrord

Walpoort 10
5211 DK 's-Hertogenbosch
T: 073-6136471
E: secretariaat@oecumene.nl
Internet: www.oecumene.nl
Giro: 801919
ISSN: 1568-2862

Dankzij de komkommerperiode heeft minister Vogelaar deze zomer ruimschoots de media gehaald. Ze suggereerde, dat "op de lange duur" ons land gekenmerkt zou kunnen worden door de joodse, christelijke en islamitische culturen. Een golf van emoties was het gevolg. Het leek een verre echo van de eerdere discussie of in de Europese grondwet een verwijzing zou moeten komen naar de christelijke traditie waarop de Europese Unie (mede) is gebaseerd.

Vanwaar deze commotie? Als we onze Europese religieuze cultuur zien als een inspiratie die ooit in stenen - in schilderijen en literatuur - is neergeslagen, dan leven we tussen de rijkdommen van deze cultuur: intieme dorpskerkjes naast gotische kathedra-

len. Sprekend over Europa zie je ook de religieuze schatten van het orthodoxe christendom van Oost-Europa: prachtige kerken en rijke ikonen. Ook dat is Europa. En - een stapje verder - de kerken en moskeeën in Istanboel. In het hart van West-Europa: de moskee van Cordoba en het Alhambra in Granada. En is *Het huis van de moskee* niet uitgeroepen tot een van de absolute hoogtepunten van onze Nederlandse literatuur?

Wanneer we over (religieuze) culturen spreken als neergeslagen in steen, dan leven we daar al midden tussenin. Minister Vogelaar hoeft voor de realisatie daarvan geen eeuwen meer te wachten.

Toch is de commotie ten diepste terecht. Een religieuze traditie - of het

jodendom, christendom in zijn vele verschijningsvormen of islam betreft - is namelijk geen bezit dat je kunt claimen. Geen kerk, geen synagoge, geen moskee kan dat. Een religieuze traditie is geen bezit, maar een prikkel. Daarom is die gevaarlijk; daarom was er weerstand tegen een verwijzing in de grondwet en daarom wordt er fel gereageerd tegen de uitspraak van minister Vogelaar. Een religieuze traditie prikkelt om de maatschappij en de mens te verbeteren, andere prioritei-

ten te stellen dan de puur materiële die vaak dominant zijn. En dat wekt emotie. Terecht.

Jan Peters s.j.
waarnemend
voorzitter

Algemene Ledenvergadering 2007 - 9 november 11.00 - 16.30 uur

Het bestuur van de Katholieke Vereniging voor Oecumene nodigt u uit voor de algemene ledenvergadering op vrijdag 9 november in 's-Hertogenbosch. In de ochtend vindt de huishoudelijke vergadering plaats. Het bestuur legt verantwoording af over het beleid in het afgelopen jaar en presenteert de begroting van 2007. Ook vindt de verkiezing van nieuwe bestuursleden plaats. Leden kunnen zich kandidaat stellen voor een bestuurslidmaatschap. Hun kandidatuur dient door ten minste vijf leden van de vereniging ondersteund te worden en dient uiterlijk 25 oktober bij het bestuur bekend te zijn. De middag staat in het teken van de onlangs gehouden Oecumenische Assemblee in Sibiu (zie elders op deze pagina). De dag vindt plaats in Huize Mariënborg, Sint Janssingel 92 in 's-Hertogenbosch.

Programma najaar 2007 *

'In de schaduw van Byzantium'

Leeskring rond boek van William Dalrymple. Bijeenkomsten steeds van 14 u tot 16.30 u op de donderdagmiddagen 27 september, 18 oktober, 22 november 2007, en op 17 januari, 07 februari en 28 februari 2008. Het boek is een verslag van een reis langs de restanten van de oud-Byzantijnse wereld in de voetsporen van de monnik Johannes Moschos (ca. 550-619). Dalrymple gebruikt de geschriften van deze monnik

als leidraad voor zijn reis en beschrijft zijn eigen ervaringen, ontmoetingen en gesprekken. De leeskring wordt geleid door Leo van Leijssen. Cursusdeelnemers moeten beschikken over Dalrymple's boek. Thuis gelezen hoofdstukken worden in de leeskring besproken. Kosten van het boek: ca. € 30,- Kosten deelname: € 25,-.

Bêt Drāshā Oosters christelijk Leerhuis

In samenwerking met de Protestantse Gemeente van 's-Hertogenbosch biedt de Vereniging een leerhuis aan rondom Aramese en Griekse geschriften

vanaf de 2^e eeuw, afkomstig uit het Syrische gebied. De bijeenkomsten zijn donderdagavond van 20 u tot 22 u op 11 oktober, 15 november, 13 december 2007 en 10 januari, 14 februari en 13 maart 2008. Het leerhuis wordt geleid door ds. Paul van der Waal en Leo van Leijssen. De bijeenkomsten vinden plaats bij de Vereniging, Walpoort 10 in 's-Hertogenbosch. Kosten: € 30,-

Creative Catechese.

Kind en geloof

Symposium op 13 oktober 2007 vanaf 13.30 uur in het kasteel van Hernen bij gelegenheid van de opening van de tentoonstelling van door kinderen uit St.-Petersburg geschilderde iconen. Kosten € 12,50 (zie ook pagina 7). Lezing door Leo van Leijssen over de betekenis van iconen voor hedendaagse christenen in het Westen op woensdagavond 24 oktober, 19 uur, in de Abdij van Egmond ter gelegenheid van de opening van de tentoonstelling aldaar.

Basiscursus oecumene voor vrijwilligers

Onder het motto 'Dat allen één zijn' biedt de vereniging een cursus oecumene aan. De cursus biedt achtergrondinformatie over de oecumenische beweging en handreikingen voor praktische oecumene. De cursus wordt gegeven door drs. Ward Kint en is bedoeld voor mensen die zich willen verdiepen in de oecumenische beweging en zich daarvoor actief willen inzetten. De cursus van vier bijeenkomsten wordt bij voldoende belangstelling op locatie gegeven. Cursusdata worden in overleg vastgesteld. De kosten bedragen inclusief reader € 25,- pp.

De resultaten van Sibiu voor de Europese en Nederlandse oecumene

Studiemiddag i.s.m. met de Raad van Kerken op 9 november 2007 vanaf 14 u over de resultaten en de betekenis van de Assemblee in Sibiu. De bijeenkomst vindt plaats in Huize Mariënborg, Janssingel 92 in 's-Hertogenbosch.

* voor uitvoerige beschrijving zie www.oecumene.nl

**U kunt zich aanmelden voor de activiteiten via het secretariaat, telefoon 073-6136471
of via e-mail: secretariaat@oecumene.nl**